

60/MÜMTEHANE¹ SURESİNİN 12. AYETİ BAĞLAMINDA KADINLARIN BİATI MESELESİ

Murat SÜLÜN*

Süheyla KÖKSAL**

Özet

60/Mümtehanesuresinin 12. ayeti kadınların Hz. Peygamber'e biatını konu edinmektedir. Hz. Peygamber bu ayetteki konular hususunda kadınlardan biatler almıştır. Bu makalede, sözü geçen ayetteki konularla ilgili olarak, erkeklerin olduğu gibi kadınların da toplumsal hayatın sağlıklı ve ahlak temeline dayalı olarak devamlılığı adına sorumluluk üstlenmesi gerektiğini ortaya koyduğuna işaret edilmektedir. Bu durum devlet liderinin kadınlardan da biat almasını gerekli kılmaktadır. Ancak yapılan araştırma sonucunda kadınlardan biat alma uygulamasının Hz. Peygamber sonrası devam ettirilemediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mümtehanesuresi, kadın, biat, iman, din, devlet.

THE ISSUE OF WOMEN ALLEGIANCE IN THE CONTEXT OF SURE-I MUMTEHINE'S VERSE 12

Abstract

The 12th verse of 60/Surat al-Mumtahanah mentions women's allegiance to the Prophet (pbuh). He received their allegiance in regard to the matters of the aforementioned verse. In this article, it is acclaimed that these issues concern not only men but also women and also encourages them to be active in the social life for the sake of healthy society. This fact requires the governmental authority to

¹ Sure adını hicret edip gelen kadınların imtihan edilmesinden bahseden onuncu ayetten almıştır. Bu bağlamda surenin imtihan *edilen kadın* anlamında *Mümtehanes* adı tercih edilmiştir.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, muratsulun@hotmail.com

** Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri A.B.D. Yüksek Lisans Öğrencisi, suheylakoksal@gmail.com

receive allegiance of women, as well. However, it is seen that this could not be practiced after the Prophet (pbuh).

Key Words: Mümtehan, woman, allegiance, belief, religion, state.

GİRİŞ

İslam itikatta, ahlakta, toplumun birçok kurumunda ve hâkim yönetiminde değişiklik yapmak isteyen bir inanç sistemidir. Bu yüzden Mekke’de Allah’a ve Rasulü’ne iman eden topluluk, çağdaş devletteki hükümetlere muhalif bir parti gibiydi. Etkinliği fert ve toplumla sınırlı kalan dinî hareket, genellikle sosyal bir hareket olarak kabul edilir. Ancak, bu etkinlik herhangi bir surette yönetici otoriteye dokunduğu ve otoriteye karşı isyanı bir tarafa bırakalım, muhalif bir tutum takındığı vakit, modern terminolojiye göre ‘siyâsî bir etkinlik’ olarak tanımlanmaktadır.² Dolayısıyla Hz. Peygamber’in yürütmüş olduğu hareket bu anlamda bi’setin başından itibaren siyâsî bir etkinlik olarak nitelendirilebilir. Hz. Muhammed’e liderliği verilen bu dinî – siyâsî yapı itaat üzere kuruludur. Bu anlamda itaat de biat ile gerçekleşmektedir. Haliyle Hz. Peygamber de çeşitli vesilelerle toplum fertlerinden biatler almıştır.

Hz. Peygamber’in almış olduğu biatlerden biri olan kadınlar biati, toplumun önemli bir kısmını oluşturan kadınların toplumsal ve siyasal hayattaki rolü anlamında önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada kadınların biati incelenerek, Hz. Peygamber’in dinî - siyâsî bir lider olarak kadınlardan biat aldığı halde sonraki dönemlerde devam ettirilemediği³ irdelenecek, kadınların biatini konu edinen 60/Mümtehan/Mümtehine suresinin on ikinci ayeti ve ayetin yorumları ele alınarak kadınların biatının toplumsal bir mesele olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. BİATIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bir konu hakkında araştırma yaparken öncelikle ilgili kavramların lugat ve terim anlamları ele alınmalı, kavramsal çerçevesi ortaya konulmalıdır. Çünkü konuyla ilgili kavramlar anlaşıldığı takdirde konuya vukûfiyet de artacaktır. Bu sebeple burada öncelikle kavramların lugat anlamları verilecek, Kur’ân’da kullanımlarına değinilecek ve aralarındaki ilişki tespit edilmeye çalışılacaktır.

² Abdulhalim Ebu Şakka, *İslâm Kadın Ansiklopedisi*, (çev. Şaban Haklı, Fethi Güngör), İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011, II,277-278.

³ Cengiz Kallek, “Biat”, DİA, VI, 122.

a. BEY'AT (البيعة)

By'a kökü "bir şeyi başka bir şey karşılığında değiştirmek" anlamına gelmektedir. Bu kelime, ezdaddan olup hem satın almak hem de satmak için kullanılır. Ancak alış verişi satan kişi başlattığı için ona nispetle anılır.⁴ Bey'at de, anlaşma ve itaat demektir.⁵ Özellikle idarî bir konuda, karşılıklı anlaşma ile taraflardan biri itaatini diğeri de itaat karşılığında vereceği hizmeti sunar.⁶ Bu anlamda alış-veriş akdine benzediğinden by'a kökünden kullanılır. Genellikle Araplar yaptıkları ticari anlaşmaları el sıkışarak teyit ettikleri için idarî anlaşmalarda da tokalaşmayı adet haline getirmişlerdir.⁷ Bey'at bu minvalden ahitleşmek, akit, sözleşme anlamlarını da ihtiva eder.⁸

By'a kökü Kur'ân-ı Kerîm'de 15 kez geçmektedir.⁹ Bunlardan yedisi mastardan (bey'^{un}) ticaret, alış-veriş anlamına biri ism-i mekândan çoğul (biye'^{un}) kiliseler anlamına gelir. Altısı (mubây'e'a) kalıbından ahitleşme, biri de (tebây'u') kalıbından akitleşme demektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de sülasi mastar kalıbından *bey'at* kelimesinin kullanımı görülmemektedir. Ancak mufâ'ale kalıbından gelen kullanım yani mubây'e'a *biatleşme* anlamında olup, Kur'ân'da dört ayette geçmektedir. Bunlar da *by'a* kökünün makale ile ilişkili ayetlerde geçen kullanımlarıdır. Bunlardan ilki 9/Tevbe suresinin 111. ayetidir. Bu ayette inananların Allah ile yapmış oldukları biatten yani sözleşmeden bahsedilir. Ayetin başında bulunan "Allah Mü'minlerden cennet karşılığında canlarını ve mallarını satın almıştır." ifadesi biatın alış-verişe benzediğini göstermektedir. Bir alış-veriş ile temsil edilen bu biatte *iman* Allah Teâlâ'dan gelen icabın kabulüdür. Bu ayet-i kerîme Akabe'de Medineliler ile Hz. Peygamber arasında gerçekleşen biatleşme hadisesi üzerine nâzil olmuştur. Nitekim biatleşme Medinelilerden gelen *iman* hareketi ile başlamıştır. Bu da bize göstermektedir ki, biat iman temeline oturan daha üst bir kavramdır. Öte yandan

⁴ İbn Manzûr, "by'a", *Lisânu'l-Arab*, Kahire: Dâru'l-Mearif, t.y, V, 401-403; el-Mustafevî, "by'a", *et-Tahkik fi Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Allâmetü'l-Mustafevî, h. 1430 I, 391-393; Mîkâtî vdğr, "by'a", *el-Kutûf min Lugati'l-Kur'ân*, Lübnan: Mektebetü Lübnân Nâşirûn, 2007, s. 95-96; Râğıb el-İsfehânî, "by'a" *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, Beyrut: Dâru's-Şâmiyye, 2002, s. 155.

⁵ Hafîl b. Ahmed, "by'a", *Kitâbu'l-Ayn*, Beyrut: Müessesetü'l-A'lâ li'l-Matbûât, 1988, II, 265; İbn Manzûr, "by'a", *Lisânu'l-Arab*, V, 401-403.

⁶ Râğıb el-İsfehânî, "by'a", *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, s.155.

⁷ Cengiz Kallek, "Biat", *DİA*, VI, 121.

⁸ İbn Manzûr, "by'a", *Lisânu'l-Arab*, V, 401-403.

⁹ Muhammed Fuâd Abdalbâkî, "by'a", *el-Mu'cemül Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1991, s.179-180.

bu pazarlığı yapmayı reddeden veya yaptıktan sonra böyle bir taahhüde girmemiş insanın tavrını takınan kişi ise *kâfirdir*. Çünkü teknik olarak *küfür* kelimesi böyle bir pazarlığı reddedişe uygulanan bir terimdir.¹⁰ Bu anlamda ne Yahudiler ne de Hıristiyanlar vaadlerini yerine getirmişlerdir.¹¹

Allah'ın cennet vaadinin şartı iman olmakla beraber, bu uğurda can ve mallarını ortaya koyarak savaşanlar ile bunu yapmayanlar arasında bir farkın olacağı 4/Nisa suresi 95. ayette açıkça belirtilmiş, bu ulvî amaç doğrultusunda mücahede edenlerin "*ecrun 'azîm*" ile mükâfatlandırılacağı ifade edilmiştir. Yine 5/Maide suresi 9 ve 48/Fetih Suresi 29. ayetlerde iman edip salih amel işleyenlere Allah'ın *mağfiret* ve *ecrun 'azim* (büyük mükâfat) vaat ettiği görülmektedir. Râzî burada Allah'ın iman edenleri mağfiret buyurduğunu *ecrun 'azîm*'i ise salih amel işleyenlere vereceğini söylemenin yanlış olmayacağını ifade eder.¹² Her türlü iyilik ve güzel şey salih amel olacağından, Allah yolunda mal ve can ile mücadele etmek de salih amel kapsamındadır.

Burada şöyle bir değerlendirmede bulunmak mümkündür: Birinci Akabe Biati iman karşılığında Allah'ın vaadinin gerçekleşmesine yönelik bir ahitleşmedir ki, burada biatleşme imanı kabul etmekten öte bir şey değildir. Biatleşmenin geçtiği bir diğer sure olan 48/Fetih suresinin 10. ve 18. ayetlerine baktığımızda ise daha farklı bir tablo ile karşılaşmaktayız. Bu ayet Hudeybiye günü yapılan Rıdvan biati hakkında nâzil olmuştur. İkinci Akabe Biati'nda, iman edenler Allah yolunda mücahede edecekleri sözünü vermişlerdi. Rıdvan Biati'nin yapıldığı güne kadar da bu sözlerinin gereği olarak mallarını ve canlarını ortaya koymak suretiyle inançları uğruna büyük gayretler sarf etmişlerdi. Rıdvan Biati'nda da aynı söz alınmış, bu sefer inananlar azim ve kararlılıkları noktasında bir imtihana tabi tutularak aralarında aynı azmi göstermeyenlerin niyetlerinin izharı amaçlanmıştır. Dolayısıyla Birinci Akabe Biati'nin aksine bu seferki biatte iman ve bu uğurda bir mücahede söz konusudur. Sözlerinden caymadıkları müddetçe de *ecrun 'azîm*'in kendilerine verileceği de ayette zikredilmektedir.

By`a kökünün 60/Mümtehine suresi 12. ayetindeki kullanımına baktığımızda ise biatın burada Birinci Akabe Biati'nda olduğu gibi mücahedenin olmadığı bir iman anlayışına denk geldiğini görüyoruz. Ayette Allah'ın *mağfiretine* yapılan vurgu Râzî'nin iman karşısında *mağfiret*, iman ile beraber salih amele de

¹⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, (edt. Ali Bulaç, trc. Muhammed Han Kayani vdğr), İstanbul: İnsan Yayınları, 1986, II, 257.

¹¹ Bakara 2/103, Al-i İmran 3/187; Maide 5/12-14.

¹² Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Çayb*, XXVIII, 94.

ecrun 'azîm verileceğine dair ayırımını da hatırlatır niteliktedir. Yine Birinci Akabe Biatı'na "kadınlar biatı" denmesi de aralarındaki benzerliği ortaya koymaktadır.

b. 'AKD (العقد)

Sözlükte bir şeyin uçlarını bir araya getirmek, bağlamak demektir. Biat de iki tarafın el sıkışmasıyla gerçekleşen bir bağlılık olduğundan o da bir nevi bir akiddir.¹³ Bu kavram Kur'ân-ı Kerîm'de daha çok birine verilen sözün bağlayıcı olup yerine getirilmesi gerektiği ifade edilirken kullanılmıştır.¹⁴ Nikâh da bağlayıcılık ifade ettiği için akid olarak nitelendirilmiştir.¹⁵ Akid İslamî literatürde daha çok fikhî bir terim olarak kullanılır ve bir kimsenin bir şeyi iltizâm veya başkasını ilzâm ederek kendini ya da diğerini bağlamasına yahut karşılıklı bağlanmalarına denir.¹⁶

c. 'AHD VE VEFA(العهد و الوفاء)

'Ahd, talimat vermek, emretmek; sözleşmek, yemin etmek;¹⁷ her durumda bir şeyi koruyup gözetmek¹⁸ anlamlarına gelir. Akid ile ahid eş anlamlı olarak kullanılsalar da akid, ahidden daha kuvvetli bir hüküm ifade eder¹⁹ ve ahde göre daha beliğdir.²⁰ Bununla birlikte akid, genellikle hususî manadaki taahhüt ve anlaşmalar, ahid ise siyâsî ve milletlerarası taahhüt ve anlaşmalar için kullanılmıştır. Bu durumda ahid; eman ve zimme ile de aynı manayı ifade etmektedir.²¹ Bunlar arasında biatin yerine gelince; akid biatten daha geniş bir kavramdır. Biat ahid nev'inden kabul edilir²² ve itaat üzere ahdetmek demektir.²³

Ahid ile yakın bir ilişkisi olan vefa kelimesini biat ile de irtibatlı kabul etmek gerekir. Allah Teâlâ ahde vefaya büyük önem verir ve ahidine sadık kalanların mükâfatlandırılacağını belirtir.²⁴

¹³ Râgıb el-İsfehânî, "akd", *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 576

¹⁴ Nisa 4/33, Maide 5/1, 89.

¹⁵ Bakara 2/ 235, 237.

¹⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları Kamusu*, İstanbul: Eser Neşriyat, 1997, I, 58.

¹⁷ İbn Manzur, "ahd", *Lisânu'l-Arab*, XXXV, 3148-3151.

¹⁸ Râgıb el-İsfehânî, "ahd", *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 591.

¹⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları Kamusu*, I, 49.

²⁰ El-Askerî, *el-Furuk fi'l-Luga*, s.58.

²¹ Yazar Yok, "Ahid", *DİA*, I, 535.

²² El-Mevsu'atu'l-Fıkhıyye, "Bey'at", *Kuveyt: Vezaratu'l-Evkaf ve'ş-Şuuni'l-İslamiyye*, 1407/1985, IX, 275.

²³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları Kamusu*, I, 190

²⁴ Ahzab 33/24.

Allah'ın peygamberlerle ve inananlarla yapmış olduğu ahidlerin temelinde iman yatmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ 2/Bakara suresi 100. ayette verdikleri sözü bozanların iman etmemiş kişiler olduğunu belirtmekte ve böyle kişileri lanetlenmiş olarak nitelemektedir.²⁵ 7/A'raf suresi 134 ve 43/Zuhuruf suresi 49. ayetlerde de peygamberler aracılığıyla insanlarla yapılan ahdin karşılığının iman olduğu kendi dillerinden açıkça belirtilmektedir. Hz. Peygamber de dünya metaı için biat edenin yüzüne kıyamet günü Allah'ın bakmayacağını zikretmekte,²⁶ Allah Teâlâ da ayetlerinde böyle kimseleri kınamaktadır.²⁷

Biat, biat eden kişinin biat ettiği kişiye ve aynı biat altında bulunan diğer bireylere vermiş olduğu bir söz ve ahiddir. Biat eden kimse de dinî yahut siyâsî, ma'ruf her konuda biatine sadık kalmakla mükelleftir. Sadece Allah Teâlâ ile yapılan değil, bütün ahitlere vefa göstermek Allah Teâlâ nazarında iman alametidir.²⁸ Hz. Peygamber de ahidine sadık kalmamanın münafıklık alameti olduğunu²⁹ hadislerinde belirtmiştir.

d. VA'D (الوعد)

İlişkili olduğunu düşündüğümüz bir diğer kelime olan *va'd* bir konuda anlaşma yapmak demek olup³⁰, İslam ahlakında *ahid* ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de *va'd* ve türevleri, Allah'ın inanan ve iyi işler yapan kullarına maddi-manevi ecir vereceğini bildirmesi, ahid ise birine söz verme, *va'd* ve taahhütte bulunma, anlaşma yapma anlamlarında kullanılmıştır.³¹ Ahid, şarta bağlı *va'd*dir. Ahid vefayı gerektirir, *va'd* ise sözü gerektirir.³²

e. MÎSÂK (الميثاق)

Güvenmek anlamındaki *vsk* kökünden gelir.³³ Mîsâk bir akiddir.³⁴ Genellikle ahid ile aynı anlamda kullanılır.³⁵ Ancak mîsâk, bir yemin veya anlaşma

²⁵ Ra'd 13/25.

²⁶ Buhârî, Musakaât, 6; Müslim, İmân, 46; Tirmizî, Siyer, 35.

²⁷ Âl-i İmran 3/77; Tevbe 9/9

²⁸ Ra'd 13/20; Mü'minûn 23/8.

²⁹ Buhârî, İmân, 24; Müslim, İmân, 106.

³⁰ Mustafevî, *et-Tahkîk*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Allâmetü'l-Mustafevî, h. 1430, XIII, 157.

³¹ Metin Yurdagür, "Ahid", *DİA*, I, 534.

³² El-Askerî, *el-Furuk fi'l-Luga*, s.59.

³³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, LIII, 4764;

³⁴ Râgib el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 863.

³⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, LIII, 4764; İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Lugati ve's-Sihâhi'l-Arabiyyeti*, (thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr), 4. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1990, IV, 1563; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1986, s. 1197.

ile sağlamlaştırılmış ahid demektir.³⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'nın ehl-i kitaptan, peygamberlerden ve inananlardan aldığı sözler çoğunlukla mîsâk, bazen de ahid kelimesiyle ifade edilmekle beraber ahid geniş manada her türlü dinî, siyâsî ve sivil anlaşmayı ifade etmekte, mîsâk ise daha ziyade dinî mahiyette ve pekiştirilmiş ahde işaret etmektedir.³⁷

f. BEZM-İ ELEST (بِزْمِ الْعَسْت)

Sufiler 7/A'raf suresi 172 ile bilinen ve insan ile Rabbi arasında ahidleşme olarak kabul edilen *bezm-i eleste* Allah'ın Rab olduğunu ikrar etmeyi ahid, bu taahhüde bağlı kalmayı da ahde vefa kabul etmişlerdir.³⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, bu ayetin dindarlığın başlangıç noktası olduğunu ifade eder. Bu ayet-i kerîme 30/Rum Suresi 30. ayet ile birlikte insanın fitrat üzere yaratılışının delili olarak kullanılmaktadır. Ayet insanların sadece iç dünyasında ve dış dünyasındaki delillerin değil, bizatihi kendi varlığının da, Rabbini tanımaya bir delil olduğuna işaret etmektedir. Allah'ın vahdaniyetini ve rububiyetini bilmek ve ona boyun eğmek, yani iman ve İslam, bilimsel nazârî bilgilerin yanı sıra, kendi fitratında yaratılıştan var olan ve şuhûd-i nefsî (iç gözlem) denilen kendi içini duyma ve genel olarak kendisinin kendisi olduğunu tanıma şuuru ile birlikte kendi varlığının özünde gerçekleşen bir tanımadır.³⁹ İmam Mâturîdî de fitratı Allah'ın birliğini ve Rab oluşunu bilme şuuru yani *marifetullah* olarak tanımlamaktadır.⁴⁰ İnsan bu şuurun farkına ancak bütün dikkatini kendi içine vermek suretiyle veya içten ve dıştan gelecek bir veya birçok uyarıcıyla varabilir. Dolayısıyla bu şahitliği eda edip, ikrar etmeyenler, bütün hatırlatmalara rağmen inkâr ve küfürde ısrar eden, kavlen veya fiilen Allah ile yapmış olduğu ahdini bozmuş demektir.⁴¹

g. İMÂN (الإيمان)

İman eylemi, iman eden kişi ile mümin toplumun emanlaşması⁴² olarak biat ile kaçınılmaz bir ilişki içindedir. Kişinin Peygamber'e gelip onun peygamberliğine şahadet etmesi, esasen teknik anlamda olmasa da bir biattir. Hz. Peygamber'in biat aldığı Allah'tan başkasına kulluk etmemek, Hz. Peygamber'e itaat etmek vb. konular imanın temel esaslarıdır. Ancak biatı iman ile eş anlamlı

³⁶ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 863; İbn Fâris, *Mu'cem Mekâyîsu'l-Lugati*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, y.y: Dâru'l-Fikr, 1979, VI, 85; El-Askerî, *el-Furuk fi'l-Luga*, s.59.

³⁷ Salime Leyla Gürkan, "Misak" *DİA*, XXX, 173

³⁸ Süleyman Uludağ, "Ahid", *DİA*, I, 534.

³⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 168-169.

⁴⁰ El-Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, İstanbul: Mizan Yaynevi, 2008, XI, 185-186.

⁴¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 169.

⁴² Murat Sülün, *Kur'an-ı Kerim Açısından İman Amel İlişkisi*, İstanbul: Ekin Yayınları, 2000, s.82.

kabul etmek de yanlış olur; o, imanın temeline oturan daha üst bir kavramdır, zira Hz. Peygamber'in iman üzere de biat aldığı olmuştur. Rıdvan biati ya da kadınların biatında görüldüğü üzere iman etmiş kişilerden de biat almıştır. Burada vurgulanmak istenen şey; imanın gayesi niteliğindeki birtakım hedefleri gerçekleştirmeye azmetmek, bu azme zaten sahip olanlar açısından da azim ve kararını pekiştirmek anlamına gelen biat olgusuyla imandaki emanlaşma mazmununun bir noktada kesiştikleridir.⁴³ Zira genel anlamıyla biat, "kişiden fedakâr, ilkeli, kişilikli olmasını; kendisiyle itikad ve amelde aynileşen kardeşleriyle zulme, şirke ve tuğyana direnmesi beklenmekte; müminlerle olan dayanışmasını güçlendirmek ve hiçbir zaman çözümlü irtidat etmemekle yükümlü kılmaktır."⁴⁴

Görülmektedir ki ilgili kavramların arasındaki ilişkiyi *iman* mefhumu sağlamaktadır. Temelde sözleşme manasına gelebilecek olan bu kavramların konusunu en genel manada iman oluşturmaktadır. Konusu iman olmasa bile mevcut sözleşmeye sadık kalmak bir muttakî-mü'min tavrı olarak ifade edilmektedir. Elest bezmi olarak tabir edilen ilk ahitleşmeden itibaren Allah'ın kullarıyla yapmış olduğu ahitler iman üzere yapılmıştır. Elest bezminden sonra Allah Teâlâ ahdini peygamberleri ve kitaplarıyla hatırlatmak suretiyle tekrar etmiştir. 9/Tevbe suresi 111, 48/Fetih suresi 10, 18 ve 60/Mümtehan suresi 12. ayetlerde yapılan ahdin *by`a* kökünden kullanılması ahitleşmenin bizzat Hz. Peygamber tarafından tokalaşmak suretiyle somut bir şekilde yapılmasından ve bunun siyâsal bir ihtiyaç olmasından kaynaklanmaktadır. Bu uygulama ile Hz. Peygamber iman edenlerin ahitlerini zihinlerine ve kalplerine kazımış, azim ve kararlılıklarını pekiştirerek, imanlarına sadık kalanlar ile bu hususta zaaf gösterenleri ortaya çıkarmış olmaktadır. Böylelikle Allah ile yapılan ahit, Hz. Peygamber eliyle temsil edilmiş, işin ciddiyeti aşikâr edilerek pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

2. BİATIN TARİHSEL ARKA PLANI

a. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE BİAT

1. TOPLU BİATLER

Hz. Peygamber risâletin başlangıcında insanları sadece bir olan Allah'a imana davet ediyor, bu hususta kendisine tâbi olunmasını istiyordu. Mekke

⁴³ Murat Sülün, *Kur'an-ı Kerim Açısından İman Amel İlişkisi*, s.85-86.

⁴⁴ Oktay Altın, "Akabe Biatları Örneğinde Biat ve İslâmî Birlikteliğin Temeli", *Haksöz*, Şubat 1998, s.50.

şartlarında bu dinî anlamda yeni ve tehlikeli bir çizgiydi. Çünkü bu hareket sadece din anlayışını değil, zamanla sosyal düzen anlayışını etkileyecek ve siyâsî bir oluşuma doğru yol alacaktı. İlk Müslümanlar da bu oluşum sürecinde ciddi bir kararlılık göstermiştir. Bu kararlılığı sürdürebilmelerinde en önemli etmenlerden biri de Dâru'l-Erkâm'da Hz. Peygamber tarafından yetiştirilmeleridir. Dâru'l-Erkâm Müslümanların Allah ile ahitlerini sürekli taze tuttıkları bir mekân olmuştur.

Mekke döneminde Hz. Peygamber sağlam ve azimli mü'minler yetiştirmek için çabalarırken yalnızca erkekleri değil kadınları da yetiştirmiştir. Çünkü onlar da İslam toplumunun birer ferdi olarak İslam'ın yayılmasında göz ardı edilmemesi gereken bir çoğunluktur. Bu maksada binaen Dâru'l-Erkâm'da ya da dışarıda kadınların da aynı şartlar altında kendisine tabi olmalarına ve eğitilmelerine olanak sağlamıştır.⁴⁵

Dâru'l-Erkâm'da yapılan çalışmalarla Hz. Peygamber kadın ve erkeklerden oluşan sağlam bir kadro oluştururken, Mekke halkının tamamını da İslam'a davet etmiş ancak Mekke'den olumlu bir cevap alamamıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber İslam dinini yayabilmek adına bir takım girişimlerde bulunmuş, nübüvvetin 11. yılında hac mevsiminde Akabe'de Medinelilerle bir grupta yaptığı görüşmeler olumlu sonuçlanmıştır. Nübüvvetin 12. yılında yine Akabe'de Medineliler ile yaptığı biatlaşma ile de ilk siyâsî sözleşmeye imza atmıştır.

Ubâde b. Sâmî'ten nakledilen rivayete göre Medineliler Birinci Akabe Biatı'nda Hz. Peygamber ile Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmemek, ma'ruf hiçbir konuda Allah elçisine asi olmamak üzere biat etmişlerdir.⁴⁶

Buradaki mevcut konular Hz. Peygamber'in ahlakî olarak kâmil birer insan profili oluşturmaya çalıştığını göstermektedir. Müslüman, yalnızca Allah'a ve onun Rasûlü'ne boyun eğmeli, dindaşlarına can, mal ve namus güvencesi vermelidir. Bu manada biat Allah'a *iman* esaslı bir biattır. Bir yıl boyunca Allah'a ve Hz. Peygamber'e tâbi olduklarını belirten kişiler her durumda bağlılıklarını koruyacakları mutmain bir kalbe sahip olabilmeleri için sağlam bir eğitimden geçecekler. Çünkü bu anlaşma sadece iman ettiğini beyan etmekle kalmayacak bir

⁴⁵ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. IV, s.76-77, 197.

⁴⁶ Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensar*, 42; Tirmizî, *Hudûd*, 12; Ahmed b. Hanbel, *Beyrut: Dâru'l-Fikr*, 1991, c.VIII, s.411.

yıl sonra imanları uğrunda can ve mallarını ortaya koyabilme dirayeti kendilerinden istenecektir. Bu sebeple ertesi yıl Akabe’de tekrar bir görüşme yapıldı ve Medinelilerden istenecek şartlar belirlendi:

1. Allah’a ibadet etmek ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamak,
2. Dinî emirlere itaatte ihmalkâr davranmamak,
3. Darlıkta da bollukta da infak etmek,
4. İyiliği emredip, kötülükten alıkoymak,
5. Her durumda, kimseden korkmadan hakkı söylemek, hakaretlere aldırmmamak,
6. Kendi aile efradını korudukları gibi Hz. Peygamber’i de korumak,
7. Kendilerine verilen emirleri yerine getirmek için ne olursa olsun savaşmak,
8. Başkalarını kendilerinden önde tutmak,
9. İşin ehli dururken işe göz dikmemek,
10. İslam üzere olmak.⁴⁷

Müslümanlar böylelikle anlaşmayı tamamladılar. Yaptıkları anlaşmanın yeni bir nizamın ilk adımları olduğunun, oldukça ciddi ve zorlu bir yola girdiklerinin gayet farkındaydılar. Nitekim işin ciddiyetinin farkındalığını pekiştirmek üzere biat gerçekleşmeden önce içlerinden Abbas b. Ubâde şöyle bir konuşma yapmıştır: “Ey Hazrecliler! Bu zata ne üzere biat ettiğinizin farkında mısınız? Siz insanlardan siyah ve kırmızı derililere, yani cihana karşı Hz. Muhammed’e sahip çıkmak uğruna savaş ilan etmiş bulunuyorsunuz. Bu yüzden mallarınızın elden çıkması ve ileri gelenlerinizin öldürülmesi gibi felaketlerle yüz yüze gelebilirsiniz. Bu zatı yurdunuza, gelecekte olması muhtemel bu çeşit gelişmeleri şimdiden göze alarak davet ediniz! Şayet bu tehlikeleri görünce, onu yüzüstü bırakırsanız bu tutumunuzun sonucu dünyada da ahirette de rüsvalık olur. Şayet böyle zamanlarda ona sahip çıkarsanız, dünyada da ahirette de hayırlı olur.”⁴⁸

⁴⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, c. IV, s.397-409.

⁴⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 80; İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, IV, 406; Hüseyin Algül, *İslam Tarihi*, I, 261-262.

Hız. Peygamber Medineliler ile yapmış olduğu anlaşma sonucu hicret ettikten sonra Allah'ın kanunlarının devrede olduğu İslamî bir düzen kurmuş, otoritesini ortaya koymuştur. Bu süreçte Müslümanlar canlarını ve mallarını feda ettikleri birçok durumla karşı karşıya kalmışlar ve biatlerine sadık kalarak dinin tekâmülüne katkıda bulunmuşlardır. Elbette bunca sıkıntılar karşısında zaaflarına yenik düşen, malına ve canına düşkünlüğünden dolayı geri kalanlar da olmuştur. Allah Teâlâ da bu kişileri dinde sebat gösterenlerden ayırt edebilmek adına bir takım imtihanlarla ortaya çıkarmıştır. Rıdvan Biatı da dinine azim ve kararlılıkla bağlılığını sürdüren ile bu tavrı takınamayanları birbirinden ayıran bir biat olmuştur:

Hız. Peygamber ve ashabı hicretin altıncı yılı umre yapmak üzere Mekke'ye doğru yola çıkmışlar ancak Kureyşliler Mekke'ye girişine müsaade etmemişlerdir. Bunun üzerine Mekke'ye elçi olarak Hız. Osman gönderilmiş, ancak Kureyşliler onu esir almışlardı. Öldürüldüğü düşüncesiyle Hız. Peygamber ashabını bir ağaç altında toplayıp onlardan biat almıştır. Esasen o gün alınan biat, ölüm⁴⁹ yahut kaçmamak üzere⁵⁰ olsun, olası çetin bir savaşa hazırlıklı olmayı öngörüyordu. Bu tavrı sonunda da Kureyşlilerle Hudeybiye Anlaşması imzalanmıştır.⁵¹

Görülüyor ki, Hız. Peygamber İslam dininin kaidelerinin geçerli olduğu bir düzen kurarken ve ani gelişen durumlarda beraberindekilerden biatler almıştır. Kimi zaman da biatlerini hatırlatmak ve pekiştirmek amaçlı biat aldığı ashabı ile tekrar biatleştiği de görülmüştür.⁵² Bu ortamlarda bulunan yalnızca erkeklerle değil kadınlar ile de biatleşmiştir. Toplu biatlerin konuları ahlakî ve toplumsal hayatı düzenleyen bir takım kuralların yanında Hız. Peygamber'in her durumda desteklenmesini de içermektedir. Bu konu türlerinin her birinde kadınlar varlık göstermiş, ahlakî ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirmek ve Hız. Peygamber'e destek vermek üzere söz vermişlerdir.

Akabe Biatı'na ve Rıdvan Biatı'na katılan hanım sahabilerin hayatlarına baktığımızda onların da İslam adına birçok çalışma yaptığını rahatlıkla görebiliriz. Bunlardan Ümmü Umâre Nesime b. K'ab kahramanlıklarıyla bilinen savaş meydanlarında ismi geçen bir sahabidir. Uhud'a Benî Kurayza Gazvesi'ne, Hudeybiye'ye, Hayber'in fethine, umretü'l-kazaya, Mekke'nin fethine, Huneyn'e

⁴⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 210-215; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 285-289; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, Beyrut: Alimu'l-Kütüb, 1984, II, 571-605.

⁵⁰ Buhârî, *Ahkâm*, 43, Cihâd, 109; Müslim, *İmaret*, 68; Nesâî, *Bey'at*, 7, 8; Tirmizî, *Siyer*, 34.

⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 291; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 606-610.

⁵² Müslîm, *Zekât*, 35; Ebu Dâvud, *Zekât*, 27; İbn Mâce, *Cihâd*, 41.

ve Yemame savaşlarına katılmıştır.⁵³ Uhud'da savaşın şiddetlenip Müslümanların zor durumda kaldığı sırada Hz. Peygamber'i koruyan çok az sahabeden biridir. Uhud'da gösterdikleri fedakârlıktan dolayı onun ve ailesinin cennette kendisine komşu olmaları için Hz. Peygamber'in dua ettiği ve "O gün nereye baksam Ümmü Umâre'nin beni korumak için savaştığını görüyordum" dediği rivayet edilmiştir.⁵⁴ Rıdvan biatine katılan dört kadından biri olan Nesibe b. Ka'b⁵⁵, sahabenin çok az silah bulundurduğu o gün olası bir saldırıya karşılık, yanında bir bıçak bulunduran cesur bir hanımdır.⁵⁶

2. KADINLARA MAHSUS BİATLER

Hz. Peygamber, toplu biatlerde kadınlardan biat almasının yanında, muhtelif zamanlarda sadece kadınlardan ayrıca biat almıştır. İbnu'l-Cevzî, bu gibi vesilelerle Hz. Peygamber'e biat ettiğini tespit ettiği kadın sayısının 457 olduğunu belirtmiştir.⁵⁷

Hz. Peygamber Mekke'deyken siyâsî anlamda bir harekette bulunmamış, biat almamıştır. Mekke'de yaptığı, Allah'a tam bir teslimiyetle bağlı ve imanları kuvvetli bir topluluk yetiştirmektir. Bunlar da devlet kurulduğunda, İslam'ın bekâsı ve yayılması için uğraşacak sağlam karakterde bireylerin olabilmesi için gerekliydi. Siyâsî anlamda ilk aldığı biatlerin Akabe Biatleri olduğunu daha evvel belirtmiştik. Akabe görüşmeleri ardından Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde erkeklerden İslam üzere biat almıştır.⁵⁸ Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde kadınlar da gruplar halinde gelmişler biat etmişlerdir.⁵⁹ Onlardan da İslam üzere yani ölünün arkasından ağıt yakıp kendini parçalamamak,⁶⁰ Allah'a şirk koşmamak, hırsızlık etmemek, zina yapmamak⁶¹ gibi şartlarla biat almıştır.

Kadınlara mahsus olarak alınan biatlerden biri de Hudeybiye Anlaşması sonrasında, hicret eden kadınlardan alınan biattir. Anlaşma maddelerinden birine göre, Mekke'den Medine'ye hicret edenler iade edilecek, ancak Mekke'ye gelenler iade edilmeyecekti. Erkeklerden her kim geldiyse Hz. Peygamber bu uygulamayı

⁵³ Halit Özkan, "Ümmü Umare", *DİA*, XLII, 332.

⁵⁴ Vakıdî, *el-Meğazî*, II, 271; Halit Özkan, "Ümmü Umare", *DİA*, XLII, 332.

⁵⁵ Vakıdî, *el-Meğazî*, II, 574.

⁵⁶ Vakıdî, *el-Meğazî*, II, 603.

⁵⁷ Kettânî, *Nizâmu'l-Hükûmeti'n-Nebeviyye (Terâtibu'l-İdâriyye)*, Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, t.y, I, 198.

⁵⁸ Buhârî, *Ahkâm*, 43; Menâkıbu'l-Ensâr, 42; Ahmed Halil Cum'a, *Nisa min Asri'n-Nübüvve*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996, I, 170.

⁵⁹ Nesâî, *Bey'at*, 18

⁶⁰ Nesâî, *Bey'at*, 17; Cenâiz, 15; Ahmed Halil Cum'a, *Nisa min Asri'n-Nübüvve*, I, 170.

⁶¹ Buhârî, *Tefsîr*, 367.

yapmıştır.⁶² Ancak anlaşmadaki bu madde kadınlar için kullanılmamıştır. Hz. Peygamber'e hicret eden kadınlar Allah'ın 60/Mümtehine suresinin onuncu ayetindeki emri gereği amaçlarını saptayabilmek için imtihan edilmiştir.⁶³ Kocasından kaçtığı, başka bir yurt edinmek istediği, Müslümanlardan bir adamı sevdiği veya mal peşinde koştuğu için değil de sadece Allah ve Rasûlü'nü sevip Allah'tan başka ilah olmadığı ve Hz. Muhammed'in onun elçisi olduğuna inandığı için gelmişse⁶⁴ onların kâfirlere verilmemesi gerektiğini artık onlara helal olmadığını ayette belirtmiştir. Gelen kadınlar, imtihan edilerek durumları tespit edildikten sonra 60/Mümtehine suresinin 12. ayeti ile biatleri alınmış ve İslam Devleti'ne kabul edilmişlerdi.⁶⁵ Biat konuları ayet-i kerîmede şöyle ifade ediliyor: "Ey Peygamber! Mü'min kadınlar Allah'a hiçbir şey ortak koşmayacakları, hırsızlık etmeyecekleri, evlatlarını öldürmeyecekleri, elleri ile ayakları arasında uydurdukları bir iftira getirmeyecekleri ve senin emredeceğin hiçbir meşru şeyde sana karşı çıkmayacakları hususunda sana biat etmek için yanına geldikleri vakit, onlardan biat al ve bağışlanmaları için Allah'a dua et. Allah gerçekten bağışlayıcıdır, merhametlidir. (Gafur, Rahim)"

Hz. Peygamber Mekke'yi fethettiği gün de büyük, küçük, kadın, erkek herkesten İslam üzere,⁶⁶ Allah'a iman edip ondan başka ilah olmadığı ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahadet etmek üzere biatleşti. Onlar da güçleri yettiğince Allah ve Rasûlü'ne itaat edeceklerine söz verdiler. Kadınlar da bu biatleşmeyi 60/Mümtehine suresinin on ikinci ayetindeki şartlar üzere yaptılar.⁶⁷ Dikkati çeken durum şudur ki: Bu biat konuları Hz. Peygamber'in İslam yayabilmek adına hicret etmeden önce Medineli erkeklerle Birinci Akabe'de anlaşma yaptığı konulardır. Aynı çatı altında bulunacak kadın erkek tüm bireyler birbirlerinin hakkını gözetmek durumundadırlar. Bu işin cinsiyet ayrımı yoktur. Bu sebeple Hz. Peygamber İslam devleti çatısı altında bulunacak her bireyden bu konularda biat almıştır.

Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettiğinde evvela erkeklerden ona tam bir teslimiyet göstereceklerine ve itaat edeceklerine dair biat almıştır. Kadınlardan,

⁶² İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 297-298.

⁶³ İbn Kesir, *Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*, Riyad: Dâru Taybe, 1997, VIII, 92.

⁶⁴ İbn Kesir, *Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 92-93; Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XXIX, 264; Mâverîdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, V, 521-522; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, 410; Taberî, *Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Riyad: Dâru Âlimu'l-Kütüb, 2003, XXII, 577.

⁶⁵ Buhârî, *Tefsîr*, 367; Talak, 18; Meğazi, 33; Müslim, İmaret, 21; İbn Mâce, Cihâd, 41; Tirmizî, *Tefsîr*, 60;

⁶⁶ Ebû Dâvud, Harac, Fey ve İmaret, 25.

⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, VI, 616-618.

daha önce erkeklerden aldığı gibi, “Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmemek, ma’rufta asi olmamak” şartlarıyla biat almıştır. Bu biatlaşma kadınların salt bu hususlarda sorumlu olduğu anlamına gelmez. (Bu konuların ayette özellikle zikredilmesinin ve bu konuların her fırsatta dile getirilmesinin sebebi ilgili ayetin tefsiri yapılırken açıklanacaktır.) Hz. Peygamber’in, ister kadın ister erkek olsun, temelde aldığı biat İslam üzere olmaktadır. Bu en kapsayıcı ifadedir. Bundan sonraki her biat konusu aslında İslam üzere olduğunun kanıtı anlamına gelir. Çünkü İslam üzere olmak demek, Allah ve Rasulü’ne tam bir teslimiyet göstermek demektir. Bundan sonra Rasul’ün ağzından çıkan her söz itaati celbeder. Allah’ın emirlerine uymak, namaz kılmak, zekât vermek gibi ibadet; gerektiğinde hicret etmek, cihad etmek gibi siyâsî; zina etmemek, hırsızlık yapmamak gibi toplum ahlakına yönelik her konuda hassasiyet göstermek, kâmil bir mümin, kâmil bir toplum ve kâmil bir devlet için vazgeçilmez birer unsurdur. Böylelikle Hz. Peygamber, Medine’ye hicret eden herkesten biat almıştır. Hudeybiye Anlaşması akabinde de anlaşma gereği sadece kadınları kabul edebildiği için gelen kadınlardan da amaçlarının sıhhatini tespit ettikten sonra biat almış ve İslam Devleti’ne kabul etmiştir. Hz. Peygamber, Mekke’nin fethinden sonra da erkeklerden ve kadınlardan bağlılıklarını ifade anlamında biatler almıştır. Görülüyor ki bu biatleşmeler bir nevi vatandaşlık sözleşmesidir. Alınan biatleri Hz. Peygamber’in sadece dinî liderliği ile alakalı görüp, siyasetle ilişkisiz görmek yanlış olacaktır. Bunun yanı sıra kadınların devlet liderine olan bağlılıklarını ifade etme özgürlüğünün olduğu da aşikârdır. Bu da devlet lideri ile o devlete mensup kadınlara karşılıklı sorumluluk yüklemektedir. Kadınlar devlet liderine itaat ile sorumlu iken, devlet lideri de devlet ve vatandaşlarının bekâsı için uğraşmak ve vatandaşlarının sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için eğitim ve benzeri olanakları sunmakla yükümlüdür.

b. HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN DÖNEMİNDE KADINLARIN BİATI

Hz. Ebu Bekr’in halife olarak seçilmesi, ilk başta Beni Saîde sakifesinde birkaç muhacir ve ensar tarafından gerçekleşmiş ve daha sonra halktan da biat alınmıştır. Rivayetler bu kişiler arasında kadınların bulunup bulunmadığı konusunda bilgi vermemektedir. Ancak Hz. Fatıma’nın, halife seçiminde Peygamber ailesi olarak kendilerine danışılması ve hilafetin eşi Hz. Ali’ye verilmesi gerektiğini düşündüğü için kırılmış, Hz. Ebu Bekr’in hilafetini kabul edememiştir. Yine Fedek arazisinden istediği payın kendisine verilmemesi de bu durumda etkili olmuştur. Hz. Ebu Bekr de Hz. Fatıma’nın kendi hilafetine karşı

çıkmasını ciddiye almış, Hz. Fatıma'nın toplumdaki yerini bildiği için, onu bu muhalefet düşüncesinden vazgeçirmek gayesiyle Hz. Ömer'i evine göndermiş, kendisi de gitmiş ve olayların nasıl geliştiğini açıklamıştır. Hatta Hz. Ebu Bekr Hz. Fatıma'nın bu tutumu sebebiyle istifayı bile düşünmüştür.⁶⁸ Vakıa göstermektedir ki toplumda söz sahibi bir kadın olan Hz. Fatıma'nın biatı Hz. Ebu Bekr tarafından dikkate alınmıştır. Onun bu konumu Peygamber kızı olmasından kaynaklanabilir. Ancak ne sebeple olursa olsun toplumda yankı uyandırabilen bu farklı sesi Hz. Ebu Bekr'in önemseydiği ortadadır.

Hz. Ömer'in halife seçilmesi ise Hz. Ebu Bekr'in vasiyetiyle gerçekleşmiştir. Hz. Ebu Bekr vasiyetinden önce Abdurrahman b. Avf, Osman b. Affan, Talha b. Ubeydullah gibi isimlerle istişare edip görüşlerini almıştır. Bir bakıma kamuoyunun sesi olan bu isimler Hz. Ömer teklifini kabul etmişlerdir. Kaynaklar bu süreçte geçen konuşmaları, tepkileri vermekle beraber kadınların bu süreçteki tutumunu ayrıca nakletmemektedir⁶⁹

Hz. Osman'ın halife seçilmesi daha farklı bir sistemle gerçekleşmiştir. Hz. Ömer içlerinden birini halife seçmek üzere altı kişilik bir şûra belirlemiştir. Şûra çalışmaları sonucunda adaylık Hz. Ali ve Osman isimlerinde yoğunlaşmış, bunun üzerine Abdurrahman b. Avf halkın en çok istediği adayın kim olduğunu belirlemek üzere kamuoyu yoklaması yapmıştır. Sonuç itibarıyla Hz. Osman'ın hilafetine karar verilmiş ve ona biat edilmiştir. Rivayetler bu süreçte Abdurrahman b. Avf'ın çok geniş bir kitleye ulaştığını, kadın erkek, genç ihtiyar herkese fikrini sorduğunu nakleler.⁷⁰

Hz. Osman'ın hilafeti bir suikast sonucu şehadetiyle sona ermiştir. Uzun uğraşlar sonunda, Hz. Ali hilafeti kabul etmek durumunda kalmıştır. Hz. Ali halktan genel biat alarak göreve başlamış⁷¹ olsa da tereddütsüz biat edenlerin yanında çekimser kalanlar ve biatten kaçmak için Medine'yi terk edenler de vardı.⁷² Kaynaklarda Hz. Ali'ye biat eden kadınlar hakkında bilgiye ulaşamasak da ona muhalif olanların başında Hz. Aişe'nin olduğu açıkça geçmektedir. Hz. Aişe, Hz. Ali'ye biat ettikleri halde ona karşı muhalefet eden Hz. Talha ve Zübeyr

⁶⁸ Rıza Savaş, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yayınları, 1996, s. 177-181.

⁶⁹ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, c. I, s. 35-38; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, c. II, s. 425-427; Muhammed Âbid Câbirî, *İslam'da Siyasal Akıl*, s.284-288.

⁷⁰ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I, 41-45; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Beyrut: Dâru'l-Beyrût, 1979, III, 65-75; Muhammed Âbid Câbirî, *İslam'da Siyasal Akıl*, s.288-296; Mehmet Azimli, *Halifelik Tarihine Giriş*, İstanbul: Öykü Yayınları, 2005, s.101-106.

⁷¹ İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, III, 191.

⁷² Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, II, 281-283.

ile birlikte Hz. Osman'ın kanını talep etme adı altında birleşmiş, Cemel Savaşı'nı gerçekleştirmiştir.⁷³ Burada da bir idarî otoriteye karşı gelen grubun başında bir kadının olduğunu görüyoruz.

Halifeler devrinde kadınlar için Hz. Peygamber'den sonra yeni çalışmalar yapıldığı söylenemez. Bunun yanında kadın erkek ilişkilerinde meydana gelen bir takım bozulmalar sebebiyle mescide girip çıkmalarında, evlilik ve boşanma konularında bir takım sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Eğitim hususunda da yeni hareketler göremesek de engelleyici bir durum da söz konusu değildir.⁷⁴ Böylesi bir ortamda kadınlar için siyâsî anlamda açılım beklemek de yanlış olur. Kaynaklarda halifelerin halktan biat aldığı sırada kadınların bulunup bulunmadığı konusunda bilgi verilmemiştir. Ancak kimin halife olacağı konusunda karar organı olan istişare kurullarının hiçbirinde kadın bulunmamıştır. Hz. Peygamber'in aldığı konu ve şekilde kadınlardan halifelerin biat aldığına dair bir bilgi de bulunmamaktadır.

3. BELLİ BAŞLI TEFSİRLER VE 60/MÜMTEHANE SURESİ 12. AYETİ

Ayet-i kerîme mealen şöyledir: "Ey Peygamber! Mü'min kadınlar Allah'a hiçbir şey ortak koşmayacakları, hırsızlık etmeyecekleri, evlatlarını öldürmeyecekleri, elleri ile ayakları arasında uydurdukları bir iftira getirmeyecekleri ve senin emredeceğin hiçbir meşru şeyde sana karşı çıkmayacakları hususunda sana biat etmek için yanına geldikleri vakit, onlardan biat al ve bağışlanmaları için Allah'a dua et. Allah gerçekten bağışlayıcıdır, merhametlidir. (Gafur, Rahim)"

Kaynaklarımız ayetin nüzûl sebebi olarak Mekke Fethi zamanında alınan, Hind'in başrolünü oynadığı biat hadisesini bize aktarır ve bu ayetin Mekke'nin fethinden sonra indiği söylenir.⁷⁵ Hadis rivayetleri de incelendiğinde ister Hudeybiye günü olsun⁷⁶ yahut Mekke'nin fethi sonrası olsun, hemen hepsinde biat ayeti ile biat alındığına dair bir kayıt bulunmaktadır. Bundan dolayı Elmalılı Hamdi Yazır, ayetin Hudeybiye günü imtihan ayeti olan 60/Mümtehine suresi 10. ayet ile beraber indiğini kabul etmenin daha isabetli olduğunu belirtir.⁷⁷ Hz.

⁷³ İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, III, 205; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, X, 431.

⁷⁴ Rıza Savaş, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, s. 241-244.

⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 596; Razi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX, 266-267; Suyûtî, *ed-Dürru'l-Mensûr*, VIII, 140.

⁷⁶ Buhârî, *Meğâzi*, 33; Tefsîr, 367; Talak, 18; Tirmizî, *Tefsîr*, 60; İbn Mâce, *Cihâd*, 43.

⁷⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII, 557.

Peygamber'in Medine'ye hicret ettikten sonra kadınlardan aldığı biat konuları da ayetteki konuların aynısıydı.⁷⁸ Bu da göstermektedir ki, Hz. Peygamber zaten bu esaslar ile ayet inmeden önce de biat alıyordu. Öncesinde aldığı biatlerin konuları da aynıydı. İlk Akabe'de olsun, Medine'ye hicret ettikten sonra Ensar kadınlarından aldığı biatte olsun, aynı konularda biat almıştı. İlgili konular daha sonra ayet olarak indirilince, sahabe önceki biatleri de konusu aynı olduğu için rivayet ederken kadın biatinin ayetini okuyarak anlatmıştır.

Ayetin sebab-i nüzulünü aktardıktan sonra ayette biat edilmesi istenen konulara tek tek değinmek gerekecektir:

Ayetteki ilgili şartlardan sorumlu olan kişi ayette *mü'min* diye vasıflandırılmıştır. *Emn* kökünden gelen iman, uhrevî azaba karşı belli ölçüde emniyet telkîn ettiği gibi, sahibine, gerek imansızlardan gerekse mü'minlerden gelebilecek dünyevî tehlikelere karşı da güvence vermektir. Bu durum iman eden her birey için karşılıklıdır. Bu sebeple iman eden kadınlar, bu yeni dînî-siyasî yapıya dâhil olarak, kendilerini söz konusu tehlikelere karşı güvenceye almış oluyorlar. Aynı şekilde kendilerinden de güven telkin etmeleri beklenmiş olur.⁷⁹ Öyleyse ayette bahsedilen *mü'min*, dindaşlarına bir takım hususlarda güvence veren kişi anlamındadır. Bu nedenle ayetin devamında zikredilen, inananlardan yapması istenen hususlar, mü'min kişinin dindaşlarına can, mal, namus gibi konularda güvence vermesi istenen hususlar olmuştur.

Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak: İslam dininin en temel gönderiliş amacı, insanları şirkten uzaklaştırmak, Allah'ı zâtında, rubûbiyetinde ve ulûhiyetinde birlemektir. Hz. Peygamber'e tâbi olmuş, onun yolunda giden kişi Allah'a şirkten uzak duracak, tevhid anlayışına sahip olacaktır. Böylelikle, birçok tanrıya inanmanın getirdiği zihin parçalanmasından ve bağımlılık duygusundan kurtulmuş olacaktır.⁸⁰ Haliyle bundan sonra şirke dönmek akledebilen bir insan için imkânsız denebilecek bir durumdur. Allah'a imanın vurgulandığı ayetlerde 'akletmiyor musunuz' ifadelerinin bulunması da tevhid anlayışının salim bir akıl işi olduğunun delilidir.⁸¹

Din beş şeyi korumayı öngörür. Bunlar din, can, mal, namus ve akıldır. Hz. Peygamber'in hicret ile beraber kurmuş olduğu İslam Devleti de bu beş unsuru

⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 601; Suyutî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, VIII, 140.

⁷⁹ Murat Sülün, *İman – Amel İlişkisi*, s.83.

⁸⁰ Şaban Ali Düzgün, "Kur'an'ın Tevhid Felsefesi", *Kelam Araştırmaları*, 3/1, 2005, s. 7.

⁸¹ 2/Bakara 44, 77; 3/Âl-i İmrân 65; 11/Hûd 51; 23/Mü'minûn 80.

korumayı hedeflemektedir. *Mü'min* kişi bu beş konuda dindaşlarına emniyet vermek durumundadır. Bu düzende evvela İslam, bireylerin aklını şirkten temizlemek suretiyle kişiyi teklife muhatap bir hale getirir.

Artık tevhid anlayışına sahip bir bireye İslam Devlet'i çatısı altında toplumun güvenliği için gerekli bütün sorumluluklar yüklenebilir. Çünkü tevhid, dînî unsurların birbirleriyle olan ilişkisini sağlamakta ve anlamlı bir bütün oluşturarak dinin sistemli bir yapı arz etmesine imkân vermektedir.⁸²

Hırsızlık yapmamak: Mü'min, dindaşlarının (vatandaşlarının), mal varlığına onların izni olmaksızın el koyamaz. Buna binâen biatı kabul eden, İslam Devleti'nin mensubu olan mü'min, mal hususunda da güvencesini vermiş olur. Mâturîdî, bu anlamın yanı sıra ibadetleri noksan yapmanın da hırsızlık sayılabileceğini belirtir. Çünkü Hz. Peygamber bir hadisinde, "Asıl hırsız, namazlarından çalan kişidir." buyurmuştur.⁸³

Zina etmemek: Zina toplum ahlakını fesada uğratar. Bu sebeple Allah Teâlâ zinaya götüren her şeyi yasaklamıştır.⁸⁴ Hz. Peygamber de ellerin, gözlerin ve ayakların da zinası olabileceğini ifade ederek⁸⁵ kişinin her hareketine dikkat etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu madde ile de mü'min, dindaşlarına karşı nesli/namusu koruyacağını garantisini vermiş olur.

Çocuklarını öldürmemek: Kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesinin yanında genel olarak her türlü öldürmeyi kapsar.⁸⁶ Haliyle çocukların öldürülmemesi hususunda, gerek ruh üfürülmüş ceninin düşürülmesi, gerek bakımındaki ihmal yüzünden çocuğun ölümüne sebebiyet verilmesi ve gerek diğer benzer katillerin hepsi söz konusudur.⁸⁷ Böylelikle henüz hiçbir savunması olmayan ceninin veya çocuğun dahi can hakkı Allah Teâlâ tarafından koruma altına alınmıştır. Bu konudaki biat ile de birey, mü'minlere canlarına zarar vermeyeceği hususunda eman vermiş olur.

Elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmemek: Bu ibare başka bir kadının doğurmuş olduğu çocuğu kendisi doğurmuş gibi gösterip, eşine isnad etmesi⁸⁸ yahut kadının başkasından olan çocuğunu kendi eşindenmiş gibi

⁸² Şaban Ali Düzgün, "Kur'an'ın Tevhid Felsefesi", *Kelam Araştırmaları*, 3/1, 2005, s. 3.

⁸³ Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, XV, 128.

⁸⁴ İsrâ 17/32.

⁸⁵ Buhârî, *İstîzân*, 12; Müslim, *Kader*, 5.

⁸⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIX, 267.

⁸⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI, 558.

⁸⁸ Mâverîdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, V, 525; Begavî, *Mealimü't-Tenzîl*, Riyad: Dâru Taybe, 1993, VIII, 101;

göstermesi⁸⁹ anlamlarında yorumlanmıştır. “Elleriyle ayakları arasında” ifadesi kadının batı elleri arasında, ferici de ayakları arasında bulunduğu için kullanılmış olsa da⁹⁰ zattan kinaye olarak kendi nefislerinden uydurdukları her çeşit iftirayı içine almaktadır. Böylece fiili cinayetlerin yasaklanmasından sonra kavli olan cinayetler de yasaklanmış demektir. Buna binaen ayette namuslu bir kadına ve erkeğe zina isnad etmek, gıybet, koğuculuk ve diğer hususlarda yapılması düşünülmüş olan iftiradan, yalan ve sahtekârlıktan nehiy vardır.⁹¹

Bu maddelerle din, korunması gereken can, mal, namus ve akli muhafaza altına almayı öngörmüştür. Böylelikle devlet nizamı içinde toplumsal düzen sağlanacaktır. Ancak bunun kontrol altında tutulması ve devamlılık arz edebilmesi için bir yaptırım gücüne ihtiyaç vardır ki, o da devlet lideri yetki ve sorumluluğunda gerçekleşir. Bunun için de ayette, en sonunda *ma’rufta asi olmama* kaydıyla Hz. Peygamber’e, yani devletin yetki ve sorumlusuna tâbi olunması emredilmiştir. Bununla da *din* kendi güvenliğini garanti altına almış olur ve devamlılığını sağlar.

Ma’rufta asi olmamak: Bu ifadenin tefsirlerinde ölünün arkasından feryat edip ağlamamak, saçı başı yolmamak, yüzü tırmalamamak, yabancı bir erkekle yalnız kalmamak gibi rivayetler aktarılır.⁹² Kimi müfessirler ise bu rivayetleri nakletmenin yanında bunun Hz. Peygamber’in kadınlara emrettiği her işte ona tâbi olunması gerektiği anlamına geldiğini de ayrıca belirtirler.⁹³ Bir kısmı ise burada, Hz. Peygamber’e itaati değil, Allah Teâlâ’ya itaati vurgular; O’nun emirlerine uygun hareket etmek diye yorumlarlar.⁹⁴ Bu yorumlar da 4/Nîsâ suresinin 80. ayeti olan “Kim peygambere itaat ederse, Allah’a itaat etmiş olur...” ayetinin bir yansımasıdır. Ancak ayette Allah’a itaatin değil, Hz. Peygamber’e itaatin zikredilmesinin de bir anlamı vardır. Bu ifadeden, toplumun ıslahı ile ilgili olarak Hz. Peygamber’e geniş bir yetki tanındığı ve onun tüm emirlerine Kur’ân’da bildirilsin, bildirilmesin uyulmasının vacip olduğu anlaşılmaktadır.

Nesefî, *Tefsîru’n-Nesefî*, Dâru’l-Kalem, III, 1798.

⁸⁹ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1985, V, 333.

⁹⁰ Nesefî, *Tefsîru’n-Nesefî*, III, 1798.

⁹¹ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1985, V, 333; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, VII, 559.

⁹² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXII, 597-601; Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*, VIII, 140-144; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’an*, V, 333; Cemâleddîn el-Kâsımî, *Mehâsinu’t-Te’vil*, XVI, 135.

⁹³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXII, 597-601; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, VI, 99; Kurtubî, *El-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 426-429; Seyyid Kutub, *Fî Zilâl-il Kur’ân*, IX, 628.

⁹⁴ Râzî, *Mefatihu’l-Ğayb*, XXIX, 267; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’an*, V, 333; Cemâleddîn el-Kâsımî, *Mehâsinu’t-Te’vil*, XVI, 135.

Bu yasal yetkisine dayanarak, Hz. Peygamber sadece Kur'ân'da zikredilen o dönem Arap toplumunda yaygın kötü davranışlardan vazgeçmeleri hususunda biat almakla yetinmeyip, Kur'ân'da belirtilmeyen hususlarda da biat almıştır.⁹⁵ Rivayetlerle nakledilenler ise uymaları gereken hususlardan yalnızca bir kısmıdır.

⁹⁶

Böylelikle Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'in dînî-siyâsî otoritesi altında kurulan sistem ile dinin korumayı hedef edindiği canı, malı, namusu/nesli, akli ve dini koruma altına almış oldu. Ancak bu Hz. Peygamber'den sonra da devam etmesi gereken bir durumdur. Dolayısıyla düzenin devam edebilmesi için bu yetki ve sorumluluk Hz. Peygamber'den sonra yerine gelecek devlet liderine aittir.

Müfessirler, ayette ma'ruf kaydının bulunmasının bu görevi daha sonra gelecek olan emîrin işi olduğuna delil saymışlardır. "Sana asi olmama" emri Hz. Peygamber hakkında yeterlidir. Çünkü o zaten ma'ruf olan dışında bir emirde bulunmaz. Allah Teâlâ, Peygamberi hakkında dahi ma'ruf kaydı getirmişken, başkası kayıtsız şartsız itaati hak etmemektedir. Yöneten de yönetilen de Allah'ın kanunlarına uygun hareket etmelidir.⁹⁷ Hz. Peygamber de bunu, "Allah'a karşı gelmede itaat yoktur. İtaat ancak ma'ruftadır." diyerek beyan etmiştir.⁹⁸

Durum göstermektedir ki, Hz. Peygamber bir devlet lideri olarak toplumsal düzeni korumak adına kadın erkek herkesten 60/Mümtehine suresinin 12. ayetindeki koşullar ile biat almıştır. Ayetin kadınlar biatı olarak isimlendirilmesi ne bu konularda erkeklerin sorumlu olmadığını ne de kadınların devlet otoritesine bağlılık ifade etmede erkeklerden farklı olduğunu göstermektedir.

Mustafa Öztürk bu durumu toplumsal cinsiyet kavramıyla açıklar ve Kur'ân'ın ayetlerinin bir kısmının değer, bir kısmının durum beyan ettiğini belirterek 60/Mümtehine 12 hakkında şunları söyler:

"Değerden maksat İslam (Allah'a teslimiyet) ve imandan oluşan üst değerlerdir. Bu değerler çerçevesinde toplumsal cinsiyet rolleri kadın erkek kategorilerine göre değil, iman ve teslimiyet sahibi olup olmama ölçütüne göre belirlenir. Nübüvvetin on ikinci senesinde Mekke'nin Akabe mevkiinde bir grup

⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, VI, 232.

⁹⁶ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, V, 333.

⁹⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 601; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, VI, 99; Kurtubî, *El-Câmi`li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, 426-429; Seyyid Kutub, *Fî Zilâl-il Kur'ân*, IX, 628; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, VI, 231.

⁹⁸ Müslim, *İmâre*, 39; Ebû Davûd, *Cihâd*, 87; Nesâî, *Bey'at*, 34; İbn Mâce, *Cihâd*, 40.

Medineli Müslüman erkeklerle Hz. Peygamber arasında yapılan Birinci Akabe Biatı'ndaki şartların Hudeybiye Antlaşması ile Mekke'nin fethi arasındaki dönemde nazil olan 60/Mümtehine suresi 12. ayette mümin kadınlarla yapılması emredilen biat şartlarıyla aynı olması bu gerçeğin en müşahhas delilidir. Bazı sahabilerin Birinci Akabe Biatı'nı anlatırken 60/Mümtehine suresi 12. ayetteki biat şartlarına atıfta bulunarak, "Biz Allah'ın elçisiyle kadınların biatı üzerine biat etmiştik." demeleri calib-i dikkattir. Ayrıca Birinci Akabe Biatı'nın *bey`atü'n-nisâ* diye isimlendirilmesi en azından bir yönüyle bu sebepten, yani üst değerlere dayalı toplumsal cinsiyet rollerinde kadınla erkek arasında müsavat bulunduğu gerçeğinden olsa gerektir. Diğer taraftan iki ayrı biatteki şartların aynı olması Kur'ân'da kadının teklife muhatap birey olma noktasında erkekten ayrı tutulmadığını gösterir. Bu açıdan bakıldığında erkek neyse kadın da odur."⁹⁹

SONUÇ

İslam dini indiği dönemde ferdî ve toplumsal alanlarda ciddi değişiklikler yapmış bir sistemdir. Bu değişimlerle sosyal yapıyı düzenlemekle beraber dönemin siyâsal yapısına da dokunmuştur. Hz. Peygamber değişimleri yaparken toplumun yalnızca erkek fertleriyle hareket etmemiştir. Henüz Mekke döneminde, imana çağırarak Dâru'l-Erkâm'da yetiştirdiği insanlar arasına kadınları da almıştır. İslam'ın siyâsal bağımsızlığını ilan ettiği dönem diyebileceğimiz Medine döneminde ise inananlar, Peygamber olarak tanıdıkları Hz. Muhammed'i, devlet lideri olarak da tanımaya devam etmiştir ve ondan gelecek her türlü emre itaate de söz vermişlerdir. Bu manada ilk sözleşme Birinci Akabe Biatı'yla gerçekleşmiştir. Bunu İkinci Akabe Biatı takip etmiş ve akabinde Medine'de İslam Devleti kurulmuştur. Devletin kurulmasıyla birlikte kadınlar da Birinci Akabe Biatı'nda erkeklerin anlaştığı konular üzerine Hz. Peygamber ile anlaşmışlardır. Bu anlaşma maddeleri Hudeybiye Anlaşması akabinde 60/Mümtehine suresi 12. ayetiyle kadınların biat etmesi durumunda gerekli maddeler olarak inzal edilmiştir. Artık bu maddeler kadınlar biatı adı altında anılmaya başlamış, ashab Birinci Akabe Biatı'ndan bahsederken "kadınlar biatı üzere biat ettik." demiştir. Bu durum açıkça göstermektedir ki, siyâsî otoriteyle ilişkide Hz. Peygamber zamanında kadın erkek ayrımı yapılmamıştır. Kadınlardan da biat alınmış ve hatta bu biat erkeklerden alınan biat konularıyla da aynı konular üzerine olmuştur. Durum gösteriyor ki, Medine döneminde de Hz. Peygamber kadın erkek ayrımına gitmemiştir. Çünkü Hz. Peygamber toplumsal rollerde kadın

⁹⁹ Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012, s.149-150.

erkek ayırımına göre değil, iman ve teslimiyet sahibi olup olmamaya göre hareket etmiştir.

Geçmiş zamanlardan beri toplum hayatında kadınlara sosyal alanlar dışındaki işlerde roller verildiğinden Hz. Peygamber'in bu uygulaması pek devam ettirilememiş, toplumun öngördüğü tavır sürdürülmüştür. Halifeler zamanında ehl-i beyt hanımları tepkilerinden dolayı dikkate alınmış ancak genel itibariyle kadınlardan biat alındığına dair bir haber nakledilmemiştir. Bunun tek istisnai örneğini, Hz. Ömer'den sonra halifelik için kamuoyu araştırması yapan Abdurrahman b. Avf'ın kadın erkek ayırımı yapmadan herkesin görüşünü aldığına dair rivayettir. Ancak buna rağmen de, Hz. Peygamber'in biat aldığı usulde halifelerin kadınlardan biat aldığı görülmemektedir.

Hz. Peygamber, bu konuda kadın erkek ayırımına gitmese de, ondan sonra Araplardaki kadın erkek ayırımı konusundaki mevcut kültür ağır basmıştır. Haliyle bu tutum her ne kadar İslâmî olmasa da İslâm ile de özdeşleştirilmiş, Hz. Peygamber'in kadın hakları konusunda getirdiği bir takım düzenlemeler maalesef ondan sonra devam ettirilememiştir.

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1991.
- Ahmed Halîl Cum'a, *Nisâ min 'Asri'n-Nübüvve*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996.
- Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, İstanbul: Gonca Yayınevi, 1986.
- Altın, Oktay, "Akabe Biatları Örneğinde Biat ve İslâmî Birlikteliğin Temeli", Haksöz, Şubat 1998.
- Apak, Adem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, 4. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009.
- Askerî, el-Furuk fi'l-Luga, trc. Veysel Akdoğan, İstanbul: İşaret Yayınları, 2009.
- Azimli, Mehmet, *Halifelik Tarihine Giriş*, İstanbul: Öykü Yayınları, 2005.
- Begavî, *Mealimü't-Tenzîl*, Riyad: Dâru Taybe, 1993.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul: Dâru't-Tiba'ati'l-Âmire, t.y.
- Câbirî, Muhammed Âbid, *İslam'da Siyasal Akıl*, trc. Vecdi Akyüz, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997.
- Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu'l-Lugati ve's-Sihâhi'l-Arabiyyeti*, thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, 4. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1990.
- Düzgün, Şaban Ali, "Kur'an'ın Tevhid Felsefesi", *Kelam Araştırmaları*, 3/1, 2005, s. 3-21.
- Ebu Dâvud, *Kitâbu's-Sünen*, Beyrut: Müessesetü'r-Riyâd, 1998.

- Ebu Şakka, Abdulhalim, *İslâm Kadın Ansiklopedisi*, trc. Şaban Haklı, Fethi Güngör, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1986.
- Gürkan, Salime Leyla, "Mîsak" *DİA*, İstanbul, 2005.
- Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, Beyrut: Müessesetü'l-A'lâ li'l-Matbûât, 1988.
- İbn Fâris, *Mu'cem Mekâyîsu'l-Lugati*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, y.y: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Hişâm, *es-Sîre*, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1996.
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Cize: Hicr li't-Tibaa ve'n-Neşr, 1997.
- İbn Kesîr, *Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Riyad: Dâru Taybe, 1997.
- İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, thk. El-Üstad Ali Şeyrî, Beyrut: Dâru'l-Edvâ, 1990.
- İbn Mâce, *Sünen-ü İbn Mâce*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1996.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Kahire: Dâru'l-Mearif, t.y.
- İbnu'l-Esîr, *el-Kâmîl fi't-Târîh*, Beyrut: Dâru'l-Beyrût, 1982.
- İmzasız, "Ahid", *DİA*, İstanbul, 1998.
- İmzasız, *El-Mevsu'atu'l-Fıkhîyye, "Bey'at"*, Kuveyt: Vezaratu'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, 1407/1985.
- Kallek, Cengiz, "Biat", *DİA*, İstanbul, 1992.
- Kapar, Mehmet Ali, *İslam'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistem*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.
- Kâsımî, Cemâleddîn, *Mehâsinu't-Te'vîl*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978.
- Kettânî, *Nizâmu'l-Hükûmeti'n-Nebeviyye (Terâtîbu'l-İdâriyye)*, Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, t.y.
- Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Müessesetür'-Risale, 2006.
- Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008.
- Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'la *Tefhimu'l-Kur'an*, edt. Ali Bulaç, trc. Muhammed Han Kayani vdğr, İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- Mîkâtî vdğr, *el-Kutûf min Lugati'l-Kur'ân*, Lübnan: Mektebetü Lübnân Nâşirûn, 2007.
- Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *el-Mu'cemül Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1991.
- Mustafevî, *et-Tahkîk fi Kelimâti'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Allâmetü'l-Mustafevî, h. 1430.
- Müslim, *Sahîh-i Müslim*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1955.
- Nesâî, *Kitabu's-Sünenu'l-Kübrâ*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1991.
- Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî Medâriku't-Tenzîl*, Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1989.
- Özkan, Halit, "Ümmü Umare", *DİA*, İstanbul, 2012.
- Öztürk, Mustafa, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.

- Râgıb el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, Dımeşk: Dâru'l-Kalem, Beyrut: Dâru's-Şâmiyye, 2002.
- Savaş, Rıza, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yayınları, 1996.
- Seyyid Kutub, *Fî Zilâl-il Kur'ân*, trc. Salih Uçan vdğr, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.
- Suyûtî, *ed-Dürru'l-Mensûr*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1983.
- Sülün, Murat, *Kur'an-ı Kerim Açısından İman Amel İlişkisi*, İstanbul: Ekin Yayınları, 2000.
- Taberî, *Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Riyad: Dâru Âlimu'l-Kütüb, 2003.
- Tirmizî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1998.
- Uludağ, Süleyman, "Ahid", *DİA*, İstanbul, 1988.
- Vâkıdî, *el-Meğâzî*, Beyrut: Alimu'l-Kütüb, 1984.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu*, İstanbul: Eser Neşriyat, 1997.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Kitabevi, t. y.
- Yurdağür, Metin, "Ahid", *DİA*, İstanbul, 1988.
- Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998.